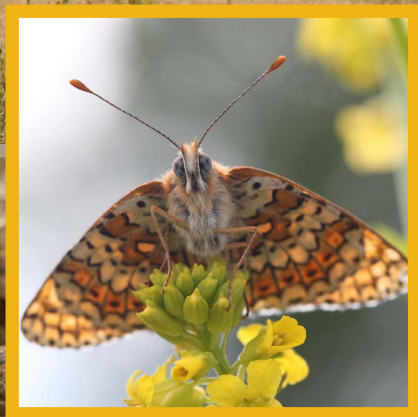

Tussen arm en rijk

**Kansen voor soorten van
droge schraallanden**

Droge schraallanden

Op de zandgronden hebben soorten van droge schraallanden het moeilijk. Maar natuurherstel op voormalige landbouwgrond en beheer langs wegen en bospaden bieden nieuwe kansen! De terugkeer van de veldparelmoervlinder en uitbreiding van de gladde slang in de Brabantse Kempen zijn daar voorbeelden van. Deze brochure geeft informatie over soorten en mogelijkheden voor herstel.

Er is op de hoge zandgronden in Nederland een scherpe grens tussen natuurgebieden op de armste bodems en landbouwpercelen op de betere gronden. Overgangen tussen die twee uitersten zijn met de intensivering van het landgebruik bijna verdwenen, evenals de soorten die daarbij horen. De bodems van heide en heidebebossingen zijn door het steken van plaggen en door zwavel- en stikstofneerslag schraal en verzuurd; de bodems in landbouwgebieden zijn juist te voedselrijk. Maar natuurherstel op voormalige landbouwgrond biedt nieuwe kansen. Vaak wordt dan ingezet op heide,

maar hier liggen juist ook kansen voor soorten van overgangen tussen arme en rijke bodems. Dan is het zaak om de stikstof- en fosfaatt niveaus omlaag te brengen, maar ook weer niet al te sterk te versralen. Vooral verzuring moet worden voorkomen. Afhankelijk van de voedselrijkdom van de bodem kunnen zich bloemrijke graslanden of heischrale graslanden ontwikkelen. Deze waren kenmerkend voor het vroegere cultuurlandschap maar hebben op de grens van natuur en extensief landgebruik een nieuwe toekomst.

Ook brede bermen en taluds langs watergangen en greppels bieden mogelijkheden voor droge schraallanden, omdat deze vaak al schraal zijn maar toch niet verzuurd. Differentiatie in het maaibeheer is dan wel noodzakelijk, zodat planten ook tot bloei en zaadzetting komen en dieren er schuilplaatsen vinden.

Door bosrandbeheer, extensieve begrazing en zowel zonering als fasering van het maaibeheer kunnen geleidelijke overgangen worden gemaakt, waar veel soorten dieren en planten profiteren van variatie in structuur, voedselaanbod en microklimaat.

Maatregelen

Vorbereiding

- Meten is weten: meet in de bodem de voedselrijkdom en verzuring om te weten waar een perceel zit op de schaal van rijk naar arm, en maak afhankelijk daarvan plannen. Denk tenminste aan Olsen-P (streefwaarde kruidenrijk grasland $<1500 \text{ umol/L}$) of P-AL (streefwaarde kruidenrijk grasland $<20 \text{ mg P}_2\text{O}_5/100 \text{ g}$), in combinatie met totaal fosfaat en de pH.
- Zorg ook voor een goede basisinventarisatie van lokaal en in de omgeving aanwezige soorten, zodat de plannen daarop afgestemd kunnen worden.

Regulier beheer

- Voor matig voedselrijke percelen die schraal genoeg zijn, kan gewerkt worden met een beperkte gift van ruwe stalmest (10-15 ton/ha) en een late maaidatum (eind juli/ augustus) gevolgd door extensieve nabeweiding. Laat ook stroken bij maaien en nabeweiding overstaan.

- Extensieve beweiding in rotatie: grotere percelen kunnen worden opgedeeld in vakken die in rotatie beweide kunnen worden. Zorg dat er over het geheel variatie ontstaat in structuur en soortensamenstelling. Mierenbulten dragen daar na verloop van tijd verder aan bij.
- Gefaseerd maaien: bij maaien en afvoeren van maaisel – als alternatief voor beweiden – is fasering in ruimte en tijd belangrijk. In bermen kan de eerste meter kort gehouden worden, maar kan de rest gefaseerd worden beheerd. Schrale, weinig productieve vegetatie hoeft niet elk jaar te worden gemaaid.
- Verspreide opslag is gunstig maar een teveel aan struiken bomen moet van tijd tot tijd verwijderd worden. In combinatie met bosrandbeheer kunnen geleidelijke overgangen van grasland naar bos en struweel worden ontwikkeld.

Soorten

Veldparelmoervlinder

De veldparelmoervlinder (*Melitaea cinxia*) is in Nederland ernstig bedreigd. Sinds 2013 heeft zich in de Brabantse Kempen de tweede populatie van Nederland gevestigd op voormalige landbouwgrond. De vlinders vliegen van mei tot half juni. De rupsen overwinteren groepsgewijs in een spinsel rond de waardplant smalle weegbree. De waardplant is zeer algemeen, maar de soort is zo zeldzaam omdat alleen de warmste plekken met weegbree geschikt zijn voor een goede groei van de rupsen in het vroege voorjaar. Bovendien zijn de rupsen kwetsbaar voor maaien en intensieve begrazing. De veldparelmoervlinder gedijt daarom het best bij een afwisseling van enige verstoring en niets doen. Fasering van het beheer is dus essentieel: laat delen van de bloem- en kruidenrijke vegetatie overstaan en doe niet elk jaar hetzelfde.

Gladde slang

De gladde slang (*Coronella austriaca*) is in Nederland een bedreigde soort. In Noord-Brabant komt deze ongevaarlijke slang voor langs de Belgische grens en langs de Limburgse grens in de Peel. Hij is aan te treffen in hoogveen(restanten), (vergraste) heidevelden en mozaïeken van bos, heide en struweel. De soort is gebonden aan open habitats met voldoende zon- en schuilplekken, dus bij voorkeur met microreliëf. In droge schraallanden vindt de gladde slang een beter voedselaanbod dan in de arme bos- en heidegebieden. De laatste jaren profiteert de gladde slang in de Kempen van gericht herstelbeheer, waarbij ook voormalige landbouwgrond is gekoloniseerd. In de Kempen is de waarde van hout-plagselwallen voor de gladde slang gebleken. Ze bestaan uit zware stronken en stammen, afgedekt met takhout en daarop heideplaggen (niet teveel zand!). Ook diverse struweelvogels, kleine zoogdieren en insecten gebruiken de bulten.

Grote bremraap

Grote bremraap (*Orobancha rapum-genistae*) is een bedreigde, overblijvende plant die parasiteert op brem. De plant heeft een onvertakte bloeistengel zonder blad, die tot 60 cm hoog kan worden. Bremstruwelen komen vooral voor op onbeschaduwde, vergraven standplaatsen, zoals taluds van wegen en spoordijken, spoor- en wegin-snijdingen en bermen van wegen. Op niet vergraven standplaatsen komen bremstruwelen alleen voor op leemhoudende zandgronden of op lössbodems. Grote bremraap groeit in de Kempen vooral in bos- en akkerranden, houtwallen, droge bermgreppels en bermen, meestal op humusarme, schaars begroeide zandbodems. De zaden van grote bremraap behouden vele jaren hun kiemkracht. De lichte zaden worden door de wind verspreid zodat de plant onder gunstige omstandigheden enige afstand kan overbruggen.

Andere kenmerkende soorten

Dagvlinders bruine eikenpage, kleine parelmoervlinder, kommavlinder
Reptielen hazelworm, levendbarende hagedis
Sprinkhanen blauwvleugelsprinkhaan, veldkrekkel, boskrekkel
Vaatplanten bosdroogbloem, dwerg-viltkruid, zandblauwtje
Vogels geelgors, roodborsttapuit, veldleeuwerik, nachtzwaluw

Indicatorsoorten voor kansrijke plekken

Dagvlinders hooibeestje, icarusblauwtje, kleine vuurvlinder – wanneer deze soorten alle drie aanwezig zijn is dit een aanwijzing dat meer soorten mogen worden verwacht!

Vaatplanten gerangschikt van heischraal naar matig voedselrijk - borstelgras, tandjesgras, tormentil, zandblauwtje, mannetjesereprijs, muizenoortje, grasklokje, gewone veldbies, gewone rolklaver, knoopkruid, margriet. Verder ook zoomplanten als valse salie, havikskruiden, brede wespenorchis en bosaardbei.

Maatwerk

- Drukbe grazing: sterk met witbol of kweek vergraste delen kunnen gericht extra worden begrast met schapen in verplaatsbare rasters. Reptielen zijn zeer gevoelig voor begrazing; pas nooit drukbe grazing in de kerngebieden toe.
- Periodieke verstoring: bij vervilting van de graszode kan het scheuren van graslanden of ondiep plaggen in smalle stroken zorgen voor nieuwe pioniermilieus.
- 'Slangenbulten' kunnen de nodige schuilplaatsen bieden voor reptielen en beschutting voor insecten. Ze kunnen goed worden benut om plagsel, takken en stronken in te verwerken.
- Boscorridors: in de Kempen zijn veel open corridors gemaakt in de bossen die grenzen aan droge schraallanden. Hiervan profiteren naast de gladde slang ook andere soorten van – vooral de voedselarmere – droge schraallanden. Door een combinatie van periodieke kap en begrazing kunnen deze habitats behouden blijven.

Verschralen

- Te rijke percelen zijn nog niet geschikt voor regulier beheer: ze lopen vaak vast in soortenarme graslanden, met bijvoorbeeld veel gestreepte witbol. Hier is het verstandig vroeger (vanaf mei) en vaker (tenminste twee sneeden) te maaien, natuurlijk indien deze percelen niet in kernleefgebieden van doelsoorten liggen. Bij grote voedselrijkdom kan gedacht worden aan herstel van de bodemchemie door uitmijnen of gedeeltelijk ontgronden.
- Voedselrijke toplaag verwijderen is aan te bevelen voor sterk bemeste percelen. Maar verschraal niet te ver! De afgeschoven toplaag kan soms (deels) in het terrein worden verwerkt en als talud bijdragen aan bloemrijke ruigte. Inbrengen van maaisel en/of plagsel van een geschikt en nabijgelegen brongebied, eventueel aangevuld door bekalking, helpt om een goede ontwikkeling op gang te brengen.
- Uitmijnen is het versneld afvoeren van fosfaat uit de bovenste 25 cm van

de bodem. Dit kan door de productie van grasland (tijdelijk) te verhogen met gras-klavermengsels of selectieve bemesting, in combinatie met maaien en afvoeren. Dit is wel een langjarig proces dat al gauw tientallen jaren vergt.¹

Herstel buffering

- Op verzuurde percelen kan bekalken met een lage dosis langzaam werkende kalkmeststof zoals dologran (1-2 ton/ha) worden overwogen.
- Tijdelijk gebruik als graan- of boekweitakker, bemest met ruige stalmest, brengt de mineralenvoorraad en het bodemleven weer op peil en trekt ook veel foeragerende vogels aan. Na enkele jaren akkeren kunnen

¹ Over natuurontwikkeling vanuit landbouwgronden en de techniek van uitmijnen zijn diverse publicaties verschenen: 'Fosfaat uitmijnen op natuurpercelen, handreiking voor de praktijk' www.louisbol.org/downloads/2402.pdf en 'Van landbouw naar natuur' www.louisbol.org/downloads/2823.pdf

ze, door maaisel op te brengen en te maaien, tot kruidenrijk grasland worden omgevormd.

Grensoverschrijdende samenwerking

In de Vlaamse Kempen wordt ook gewerkt aan het herstel van droge schraallanden – onder meer door Natuurpunt en het Agentschap voor Bos en Natuur. In Vlaanderen liggen voor Nederland belangrijke bronpopulaties van veldparelmoervlinder, kommavlinde en op termijn mogelijk ook bruine vuurvliinder. Andersom kan de gladde slang vanuit Nederland de Vlaamse populaties versterken. Grensoverschrijdende samenwerking helpt om robuuste populatienetwerken op te bouwen.

Monitoring voor lerend beheren

Monitoring is essentieel om te beoordelen of de ontwikkelingen de goede kant op gaan of dat bijsturing nodig is. Voor zowel dagvlinders als reptielen en vaatplanten biedt het Netwerk Ecologische Monitoring geschikte methoden (zie www.netwerkecologischemonitoring.nl). Dagvlinders reageren snel op verandering, vaatplanten en reptielen minder snel.

Provincie Noord-Brabant

Contact

De Vlinderstichting

www.vlinderstichting.nl

tel. 0317-467 346

Stichting RAVON

www.ravon.nl

tel. 024-741 0600

Stichting FLORON

www.floron.nl

tel. 024-741 0573

Foto's: Henk Bosma, Gert-Jan van Mill, Arnold van Rijsewijk, Kars Veling, Wim van der Ven, Michiel Wallis de Vries

Teksten: Michiel Wallis de Vries, Ruud Beringen & Jeroen van Delft, met dank aan Bart Timmermans (Louis Bolk Instituut)

Deze brochure is tot stand gekomen met subsidie van de [Provincie Noord-Brabant](http://www.provincie-noord-brabant.nl)

© De Vlinderstichting, Floron, RAVON, 2015